

Урок № 15

Варіанти граматичного зв'язку підмета й присудка

Форми роду й числа присудка залежать від форм підмета: *Львів залишив про себе світлі враження*. І підмет, і присудок — одн., ч. р.

1. Якщо підмет виражений сполученням числівника з іменником, то узгодження залежить від того, на чому зосереджено увагу: а) **в однині**, якщо треба наголосити на кількості виконавців; б) **у множині**, якщо звертаємо увагу на дію. Наприклад: *Двоє учнів запізнило-ся*. Тут наголос зроблено на кількості тих, хто запізнився. *Двоє учнів запізнилися*. У цьому реченні зроблено акцент на тому, що учні порушили графік навчання — запізнилися.

2. Якщо складений підмет виражений сполученням двох іменників або займенників (конструкція «хтось з кимось»), то присудок треба ставити в множині: *Хрещатик з Володимирським узвозом зустрічаються на Європейській площі*. *Батько з дочкою вийшли на балкон*. Якщо конструкція «хтось з кимось» поєднана з присудком в однині, то в такому реченні підмет простий: *З журбою радості обнялась (Олександр Олесь)*. *Батько з дочкою вийшов на балкон* (дочка могла не виходити, а бути в нього на руках, тому вийшов тільки батько). Отже, на ілюстрації з мультфільму **стоїть** тільки мати, доньку вона тримає на руках, тому речення треба побудувати так: *Мати з донькою стоїть біля будинку*.

3. Якщо іменна частина присудка позначає тимчасову ознаку, то її треба поставити у форму орудного відмінка: *Вони були щасливими, поки не сталася ця біда*. *Уранці він був веселим*. Якщо ж іменна частина позначає постійну ознаку, то вона набирає форми називного відмінка: *Усе життя вони були щасливі*. *Мій батько був коваль*.

_____ був (була) + наз. відм. (постійна ознака)

_____ був (була) + ор. відм. (тимчасова ознака)

4. Присудок у позиції перед однорідними підметами може мати форму як однини, так і множини. Якщо він стоїть в однині, то узгоджується в роді й особі з першим підметом: *Чується гармонійний гудок пароплава й пісня (О. Довженко)*. *З обох кінців яру почувся тихий тріск і людські голоси (Г. Тютюнник)*. *Навкруги лунали регіт і жарти (О. Гончар)*.

СИНТАКСИЧНА НОРМА

Присудок у позиції після однорідних підметів треба ставити у форму множини: *Батько й мати навчали мене любити природу й чистоту в ній (І. Коваль)*.

однина або множина _____, _____, _____.

_____, _____, _____ множина.

5. Якщо підмет ужито з прикладкою, то рід присудка треба узгоджувати з родом підмета, а не прикладки: *Виставка-продаж вразила нас*. Не продаж вразив, а виставка.

Складання опорної схеми за поданим текстом.

Прочитайте уривок з книги «Як ми говоримо» Б. Антоненка-Давидовича «Числові особливості дієслова-присудка». Складіть схему-опору за поданим матеріалом.

Дієслово-присудок зазвичай узгоджується в числі з підметом речення: якщо підмет стоїть в однині, то й дієслово-присудок також виступає в однині: *Посадила стара мати три ясені в полі*. (Т. Шевченко); а множина підмета зумовлює й множину дієслова-присудка: *На чужину*

з України брати розійшлися. (Т. Шевченко)

Проте бувають випадки, коли дієслово-присудок стоїть в іншому числі, ніж підмет: *Був собі дід та баба.* (Нар. творч.) Здавалось би, що за наявності в цьому реченні двох підметів — *дід та баба* — дієслово-присудок слід було б поставити в множині, але якщо дієслово-присудок стоїть перед двома або кількома підметами, а перший підмет стоїть в однині, то й дієслово стоїтиме теж в однині: *Був собі котик та півник.* (Нар. творч.)

Дієслово-присудок виступає в однині також тоді, коли підмет має при собі додаток, що становить із підметом одну підметову групу речення й пов'язується з ним прийменником з: *Гарматний відгомін з першим громом мішався раз у раз в одних розкатів жмут.* (М. Бажан).

Дієслово-присудок буде в однині й тоді, коли за підмет правлять збірні слова — *більшість, меншість, частина, ряд, кілька, багато, чимало, група, низка, решта, половина* та інші, поєднані із залежними від них іменниками (прикметниками) в родовому відмінку: *Кілька відер води бухнуло на вогонь.* (М. Коцюбинський) *Більшість присутніх пристала на цю пропозицію.*

Якщо підмет складається із числівників *два, три, чотири* й іменника, а в реченні мовиться про спільну дію, дієслово-присудок слід ставити в однині: *Летить чотири утиці.* (Б. Грінченко) *На полу лежало три чоловіки.* (Панас Мирний).

Якщо в реченні треба підкреслити, що особи, які складають підмет із числівником, діють кожна окремо, дієслово-присудок годиться ставити в множині: *Не вертаються три брати, по світу блукають.* (Т. Шевченко)

Якщо підметом є складений числівник, де останнє слово — *один*, дієслово-присудок може стояти в однині в чоловічому роді або в безособовій формі на *-ло*: *Тридцять один солдат вийшов з оточення.* — *Вийшло з оточення тридцять один солдат.* Якщо перед таким підметом є означення в множині (*усі, наші* й под.), присудок має форму множини: *Усі двадцять один учасник конкурсу вийшли на змагання.*

Робота з картками.

КАРТКА 1

Перепишіть, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. В серпні відходить суниця, але з'являється брусниця, глід, горобина, кизил, шипшина. (В. Бондаренко)
2. Дуб із дубом стали рядом, гомоніли древнім ладом. (А. Малишко)
3. Нехай ні жар, ні холод не спинить вас! (І. Франко)
4. А на білій стіні під богами, аж до мисника, висіло багато гарних картин... (О. Довженко)
5. У хвіртку пара за парою ввійшли двадцятьох хлопців і двадцятьох дівчат. (Ю. Смолич)
6. Півсотні літ минуло з того, чимало вибігло води, як привели шляхи Рудого селянським хлопчиком сюди. (М. Упенюк)

КАРТКА 2

Перепишіть, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. Три дівчини, студентки-агрономи, йшли взимку по доріжці польовій. (*М. Рильський*)
2. Пройшло в мовчанні кілька хвилин. (*М. Коцюбинський*)
3. Спершу вона з братом вагалися — йти чи не йти на легкоатлетів. (*Є. Гуцало*)
4. При в'їзді в село п'ятеро теслярів майстрували, докінчуючи, дерев'яну арку. (*Г. Хоткевич*)
5. Магазин «Діброва» взяв участь у благодійній акції. (*З газети*)
6. Дружба народів — це злагода й мир. (*М. Рильський*)

КАРТКА 3

Перепишіть, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. Вздовж перону стояло зо два десятки вагонів. (*Н. Рибак*)
2. Завод і лан, село і місто злились в єдину пісню чисту. (*М. Рильський*)
3. Чимало літ перевернулось, води чимало утекло. (*Т. Шевченко*)
4. Молодість — буйність, а старість не радість. (*Нар. творч.*)
5. В цю мить з'єднались річка і канал. (*І. Муратов*)
- І три шляхи широкії докупі зійшлися. (*Т. Шевченко*)

КАРТКА 4

Перепишіть, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. Майже в кожній, навіть найбіднішій оселі, завжди *на* видному місці висіло декілька видів рушників. (*З журналу*)
2. Біла скатертина на столі та помиті лави сіяли чистотою. (*М. Коцюбинський*)
3. Багато людей підпушувало землю навколо кожного деревця. (*О. Довженко*)
4. Радіють і садок, і поле, і долина. (*Л. Глібов*)
5. Три місяці пробігло, мов кораблі веселі в морі — всіма цвітами процвітані, добрим скарбом переповнені. (*П. Тичина*)
6. Більшість бійців лягли спати. (*О. Гончар*)

КАРТКА 5

Перепишіть, розкриваючи дужки, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. Катерина з братом аж (злякатися). (*Є. Гуцало*) 2. Іноді глибоку тишу (порушувати) стукіт дятла чи шерех збитої білкою кедрової шишки. (*О. Донченко*) 3. (Пройти) в мовчанні кілька хвилин. (*М. Коцюбинський*) 4. Багато людей (сидіти) на килимках і (пити) з великих піал чудовий напій з маринованих черешень. (*О. Гончар*)

КАРТКА 6

Перепишіть, розкриваючи дужки, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. На всяких місцях (лежати) з п'ять розгорнутих книжок і журналів. (*І. Нечуй-Левицький*) 2. Півдесятка німецьких підбитих машин тепер (стояти) перед самою балкою. (*О. Гончар*) 3. Невеликі три літа марно (пролетіти). (*Т. Шевченко*) 4. Трохи людей (одійти) ліворуч і (стати). (*Ю. Яновський*)

КАРТКА 7

Перепишіть, розкриваючи дужки, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. Решта врожаю (пріти) на пні. (*О. Гончар*) 2. Наука і труд, знання і школа манливо (кликати) до мети. (*Я. Усенко*) 3. Багато вчених (вважати), що при складоподілі потрібно враховувати характер сполучуваності звуків. (*Ф. Плевако*) 4. Майже кожен з нас (мати) якийсь свій особистий талант.

КАРТКА 8

Перепишіть, розкриваючи дужки, підкресліть головні члени речення, поясніть правила їх узгодження. Укажіть можливі варіанти.

1. В Єремії (бути) вже шість тисяч війська в Лубнах. (*І. Нечуй-Левицький*) 2. Решта (збиратися), ставши одразу напружено похмурими, діловито злими. (*Олесь Гончар*) 3. Батько з сином (поставити) скляні банки з півоніями на скромну могилку, порослу шовковою травою, поміж якої в'юнилася білоока березка та стриміли петрові батоги. (*Є. Гуцало*) 4. Вийшовши на битий шлях, ... вони розділилися: меншість (податись) до Печерського, а більшість — до Дніпра. (*З. Тулуб*)

Фото конспектів уроку присилати на електронну пошту irinaniolaevna1977@ukr.net